

СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Рассматриваются перспективы развития общества, которые связаны с глобальным использованием информации. Анализируется государственная информационная политика как особый вид политики, а также ее место в системе урегулирования социально-политических отношений в современном обществе.

Ключевые слова: *информационная политика, современное общество, социально-политические отношения.*

I scrutinize society development perspectives which are connected with using global information. Also I analyze the state information policy as a special kind of politics and its place in the system of settlement of social-political relations in modern society.

Key words: *information policy, modern society, social-political relations.*

© ТУРЧЕНКО Юлія Вікторівна – науковий співробітник, здобувач Військового інституту Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Сьогодні інформаційна політика в Україні знаходиться у стадії формування, пошуку нових напрямків розвитку, методів та технологій управління, які будуть адекватними сучасним світовим соціально-політичним і технічним реаліям. В сучасній Україні фактично не існує ефективних механізмів впливу на ЗМІ. Оскільки виробництво інформації, її інтерпретація, визначення її пріоритетів здійснюється самими ЗМІ, зміст та характер вітчизняних ЗМІ не завжди адекватні національним інтересам, а іноді суперечить їм.

При розгляді державної інформаційної політики більше використовують поняття «інформація», «інформаційний простір», «інформаційний процес», «політика», «влада» тощо. Такий підхід має право на існування. Більш того, він іноді є плідним, оскільки дозволяє диференційовано розглянути складові цього досить суперечливого феномену. Зупинюся на їх характеристичі.

Поняття «інформація» (від латинського *information* – ознайомлення, роз'яснення, вистава) означає повідомлення, відомості про що-небудь, яке передають люди. Розуміння інформації як передачі повідомлення зберігалось впродовж двох тисячоліть. Ідея про те, що інформацію є самостійним феноменом, виникла разом з виникненням кібернетики як науки, що довела, що інформація має безпосереднє відношення до процесів управління і розвитку, що забезпечують стійкість і виживаність будь-яких систем, у тому числі і політичних. З середини ХХ століття поняття «інформація» набуває загальнонаукового статусу, що означає обмін відомостями між людьми, людиною і машиною, обмін сигналами в живій і неживій природі тощо. Залежно від області наукових досліджень інформацію визначають як зміст, отриманий від зовнішнього світу в процесі пристосування до нього (Н. Вінер); комунікацію і зв'язок, в процесі якого усувається невизначеність (К. Шеннон); інформація як віддзеркалення різноманітності (А.Д. Урсул, У. Ешбі). На думку Р.Ф. Абдєєва, ці та інші визначення, відображаючи суперництво атрибутивної і функціональної концепцій при розгляді цього поняття, розкривають ту або іншу його грань¹.

Інформація стає соціальною. Вона є аспектом і результатом віддзеркалення суспільством, як самим, соціальної форми руху матерії, так і всіх її форм в тій мірі, в якій вони використовуються суспільством, залучені в орбіту суспільного життя². У такому контексті інформаційна політика розглядається з позицій соціальної інформаціології (І.І. Юзвішин, В.Д. Попов), як її складова частина.

Аналізуючи інформаційну політику можна виділити два базових поняття – «політика» і «влада». Поняття політики має дуже багато значень, але знаходить свій найбільш яскравий прояв у діяльності соціальних суб'єктів, направлений на реалізацію суспільно значимих інтересів за допомогою інститутів влади. У політиці фокусуються стосунки між соціальними групами, класами, націями, державами з приводу влади і владних стосунків. Соціальні групи, що володіють державною владою, повинні визначати пріоритетні напрями тієї або іншої політики з урахуванням інтересів народу. Державна інформаційна політика, реалізуючи та захищаючи інтереси цивільного суспільства, повинна захищати і інтереси самої держави.

Термін «політика» є багатограним. Я спробую пов'язати його з терміном інформаційна політика. На мою думку, інформаційна політика – це діяльність всіх акторів в інформаційному просторі, яка направлена на презентацію своїх інтересів за допомогою виробництва і передачі необхідної для них інформації для досягнення поставлених цілей. Таким чином суб'єктами інформаційної політики

можуть виступати органи державної влади і управління, в компетенцію яких входить регулювання соціально-політичних стосунків в інформаційному просторі, та недержавні структури (недержавні ЗМІ, партії, громадські організації, українські та міжнародні пресс-клуби тощо). Ці недержавні структури мають свої державні органи, тощо. Функціонуючи в інформаційному просторі України, вони здійснюють інформаційну політику адекватну їх стратегічним інтересам, цілям, завданням.

На мою думку, цінність виявлення сутності державної інформаційної політики через напрями діяльності органів державної влади полягає в тому, що такий підхід дозволяє диференційовано представити різноманітність завдань, що вирішуються на цьому рівні.

Важливим є також визначення державної інформаційної політики через категорію «влада». Такий підхід є логічним, бо влада як феномен характеризується здатністю і можливістю одних суб'єктів впливати на діяльність і поведінку інших суб'єктів за допомогою різних засобів. Враховуючи величезний вплив ЗМІ на розум та серця людей, їх справедливо називають четвертою владою, разом із законодавчою, виконавчою та судовою. У зв'язку з цим В.Д. Попов наголошує, що «державна інформаційна політика – це здатність і можливість суб'єктів політики впливати на свідомість, психіку людей, їх поведінку і діяльність за допомогою інформації на користь держави і громадянського суспільства»³. На думку В.Д. Попова, суб'єктами такої політики виступають держава, державні органи, політичні партії і інші інститути громадянського суспільства, медіахолдинги, ЗМІ та приватні особи.

В.Д. Попов вказує, що «в ширшому сенсі державна інформаційна політика – особлива сфера життєдіяльності людей (політиків, учених, аналітиків, журналістів, слухачів і читачів і так далі), пов'язана з відтворенням і поширенням інформації, що задовольняє інтереси держави і громадянського суспільства, і направлена на забезпечення творчого, конструктивного діалогу між ними і їх предствавниками»⁴. Таке визначення є більш відповідним.

В.Д. Попов справедливо вказує на необхідність «добитися того, щоб при плюралізмі позицій засобів масової інформації у них був загальний вектор, направлений на захист національного інтересу країни, інтересів особи, цивільного суспільства, народу і взаємодію в досягненні цих цілей з державними органами»⁵.

Відмінною рисою інформаційного суспільства стає зміна міжособистісних стосунків, серед яких домінують не тривалі, стійкі, а короткочасні, нестійкі зв'язки і стосунки переважно функціонального характеру, при яких кожен з партнерів легко замінює одне одного.

Сказане зовсім не означає, що недоцільно будувати інформаційне суспільство. Воно, безумовно, є новим рівнем розвитку країни.

Інформаційне суспільство є новим рівнем соціально-економічного розвитку країни, пов'язане з кардинальною зміною засобів виробництва і формуванням нової структури суспільних стосунків. У такому суспільстві виникають нові протиріччя, посилюються небезпеки в результаті плюралізму ціннісних орієнтацій, різкого зростання субкультури тощо.

Таким чином зовсім не обов'язково зводити мету інформаційної політики до формування інформаційного суспільства.

Виходячи з сучасних внутрішньодержавних і світових політичних реалій, захист національних інтересів країни в інформаційній сфері є вкрай необхідним.

Також забезпечення інформаційної безпеки особи, суспільства і самої держави є головною метою інформаційної політики. Без пріоритету і захисту національних інтересів забезпечення рівного права на доступ до інформації всім громадянам, розвиток зв'язків з провідними світовими компаніями з питань розвитку і виробництва сучасних інформаційних і телекомунікаційних систем, розвиток бізнесу і інших складових інформаційного суспільства працюватимуть на руйнування країни, сприятимуть зростанню і концентрації багатства в руках вузької соціальної групи. Потужний розвиток виробництва та поширення аудіо, відеопродукції, поліграфічної продукції, ринку телекомунікації без домінування національних інтересів не забезпечать захист духовних цінностей суспільства, зміцнення принципів патріотизму та гуманізму. При характеристиці такого типу суспільства в наукових публікаціях наголошується послаблення ролі національної держави, демократичних принципів. А.С. Панарін наголошує на тому, що сучасна державна ідеологічна машина США по мірі тоталітарності і імперативності може посперечатися з пропагандистською машиною Радянського Союзу періоду сталінських репресій, що, як показує новітня історія, зовсім не протидіє принципам лібералізму і демократії⁶.

А Ю.А. Нісневіч вважає, що «інформаційна політика розглядається як сукупність цілей, що відображають національні інтереси в інформаційній сфері, стратегії, практиці, завданнях державного управління, управлінських рішеннях та методах їх реалізації, що розробляються і реалізуються державною владою для врегулювання і вдосконалення процесів інформаційної взаємодії в суспільно політичному житті та соціально-економічній сфері життєдіяльності суспільства і держави, так і процесів забезпечення такої взаємодії»⁷. Важливо, що в цьому визначенні підкреслюється важливість національних інтересів у стратегії і тактиці державного управління інформаційною сферою. З іншого боку інформаційна політика по суті зводиться до регулювання і вдосконалення процесів інформаційної взаємодії.

Інформаційна політика – це система заходів, які здійснює держава разом з інститутами громадянського суспільства щодо регулювання інформаційних процесів, формування і розвитку інформаційного суспільства на основі пріоритету національних інтересів країни з метою захисту духовних і етичних цінностей, забезпечення інформаційної безпеки особи, суспільства і самої держави, а також створення сприятливого економічного, соціокультурного та інформаційного середовища для гідних умов життя, досягнення стабільності. Дане визначення не претендує на безперечність і повноту віддзеркалення суті державної інформаційної політики, не виключає конструктивної критики. Я намагалась відтворити багатогранність цього виду політики.

Поняття «інформаційний процес», також є досить суперечливим. Відомий фахівець з цих питань В.Д. Попов вважає, що «інформаційний процес – це складне переплетіння усвідомленої і неусвідомленої дії джерела інформації на всі рівні людської психіки: від біологічних – до рівня суспільної свідомості»⁸. Поняття «Політичний процес» відображає реальну взаємодію суб'єктів політики. Цей процес показує, як індивіди, групи, інститути влади взаємодіють один з одним і державою, реалізуючи свої специфічні ролі і функції. Якщо розуміти політичний процес як інформаційний процес, то, можливо, більш розумно буде розглядати його на рівні взаємодії інституціалізованих та неінституціалізованих суб'єктів інформаційного простору. На сьогодні інформація істотно впливає на психіку лю-

дини, але джерелом інформації все ж таки виступають не лише живі істоти, але і машини, технічні пристрої.

Інформаційний процес є суперечливою взаємодією суб'єктів інформаційного простору, в результаті якої відбувається обмін інформацією, яка має вплив на поведінку людей, спонукає їх діяти відповідно до отриманої інформації або всупереч їй.

Об'єктивні і суб'єктивні, зовнішні та внутрішні чинники діють у процесі виробництва, обміну, розподілу та вжитку інформації. Інформаційний процес виключає яку-небудь заданість або зумовленість в інтерпретації подій і явищ, дії інформації на населення, бо індивіди, групи, інститути політичної влади і цивільного суспільства взаємодіють в інформаційному просторі зі всіма своїми стереотипами, цілями, намірами, мотивами і так далі, які постійно трансформуються.

Таким чином, у системі регулювання соціально-політичних стосунків сучасного суспільства одне з провідних місць належить державній інформаційній політиці, яка направлена на формування сприятливого середовища для життєдіяльності людини. Адекватна потребам країни і світовим реаліям державна політика здатна забезпечити захист національних інтересів та інформаційно-психологічну безпеку особи, суспільства та держави. Органи державної влади повинні адекватно реагувати на внутрішні і міжнародні події. Вони повинні постійно досліджувати зміни в суспільстві та інформаційній сфері для оперативного реагування на події, що відбуваються. Дуже важливим моментом є своєчасне доведення потрібної інформації до населення через ЗМІ та безпосередньо, так як це дозволить не задіювати посередників та знизити можливість маніпулювання громадською думкою через недержавні ЗМІ. Для адекватної інформаційної політики велике значення має підвищення ролі і значення інформаційно-аналітичної роботи на основі моніторингу масових інформаційних каналів.

Важливо підкреслити думку, що саме держава відіграє провідну роль у забезпеченні процесу переходу до інформаційного суспільства як інструменту виходу країни на нові рубежі, інтеграції суспільної свідомості, населення довкола гуманістичних, національних цінностей. Держава, зберігаючи в своїх руках політичні, правові, економічні, організаційні і інші механізми, формуючи та регламентуючи «правила гри», здатна скоординувати їх діяльність, зробити їх партнерами, союзниками в загальній справі створення розвинутого інформаційно-комунікативного середовища суспільства, інтеграції України в світову інформаційну спільноту.

Одним з головних завдань інформаційної влади має бути політико-комунікаційне виховання громадян, особливо молодого покоління, що набуває нині все більшого розповсюдження в західноєвропейських демократіях. Очевидно воно є ще більш необхідним в Україні, де грамотність населення в галузі масових комунікацій залишається низькою, а можливість їх використання в маніпулятивних цілях є досить високою. І лише комплексно вирішуючи різноманітні проблеми в галузі масових комунікацій, політичної соціалізації, економіки і політики на основі врахування світового досвіду можна створити ефективну і життєздатну демократію.

Якісне зростання ролі інформаційної влади у внутрішній і зовнішній політиці, а також суспільні зміни в політичному впливові різноманітних суспільних влад вимагають практичного перегляду їх місця і ролі в демократичній державі та їх впливу на характер політичного устрою в цілому.

Стратегія формування інформаційного суспільства повинна враховувати переваги України: вигідне географічне становище між торговими і інформаційно-телекомунікаційними потоками Заходу та Сходу; високий освітній рівень персоналу, зайнятого в сфері інформатизації. А також і слабкі сторони: нерівномірність розподілу по території країни інформаційного потенціалу і наукових центрів; руйнування наукових шкіл і складне фінансове становище науки; недостатня кількість комп'ютерів і телекомунікаційного обладнання на місцях. При розробці стратегії необхідно враховувати дві категорії цілей: майбутні і теперішні. Майбутні цілі повинні враховувати основні принципи розвитку інформаційної інфраструктури, які прийняті в західних програмах формування інформаційного суспільства. Це опора на приватний сектор, лібералізація ринку тощо.

Бурхливий розвиток інформаційної індустрії, її вплив на культуру, соціальні відносини підвищують роль держави у становленні інформаційного суспільства. Сьогодні актуальним є питання, чи зможе державна влада бути відповідальною за зміни, що відбуваються; бути координатором дій різних суб'єктів суспільства, сформувати правову і нормативну базу, яка направить їх у русло, сприятливе розвитку суспільства і особистості.

За словами відомого німецько-американського філософа, психолога і соціолога Е. Фромма, майбутнє демократії залежить у першу чергу від проявів індивідуальності, яка була ідеологічною метою культурного розвитку людства епохи Нового часу, починаючи з Відродження. Ця думка є доволі показовою в контексті розвитку нашої української демократії і тієї політичної ситуації, що складається сьогодні. Показовою тому, що саме індивідуальності нам не вистачає. Ми задекларували усі можливі права і свободи, поставивши у центр людини, як того вимагають міжнародні норми, але на практиці неспроможні реалізувати їх.

Першочерговою умовою існування будь-якого цивілізованого суспільства є наявність політичних свобод, які повинні бути спрямовані на визначення субординації людини, її свободи в державі; на характеристику людини як суб'єкта політичного життя, з'ясування того, як відбувається політична соціалізація індивіда, які існують резерви для становлення нового типу політичної свідомості; на визначення політичної поведінки особи, способів і напрямів її дії у системі політичного життя.

Найповніше політичні свободи виписані у Загальній декларації прав людини та розширюються Міжнародним пактом про громадські та політичні права. Статті 19 як Декларації, так і Пакту гарантують свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів. Україна, як член Ради Європи, має керуватися і Європейською конвенцією про права людини. Для ЗМІ пріоритетною в Конвенції є стаття 10, в якій проголошені дві найважливіші свободи – свобода вираження своєї думки і свобода інформації, які є основою демократії та передумовою для реалізації інших прав і свобод. Україна нібито зробила все можливе у цьому відношенні. Навіть більше того. Правознавці В. Мармазов та І. Піляєв стверджують, що «стаття 34 Конституції України у порівнянні зі ст. 10 Конвенції більш широко трактує свободу вираження думки і свободу інформації. Тут свобода слова виступає як одна з форм вираження свободи думки, поглядів і переконань».

Для переходу від авторитарної до правової демократичної держави державна влада зобов'язана постійно взаємодіяти з суспільством, шукати у нього взаєморозуміння.

1. *Абдеев Р.Ф.* Философия информационной цивилизации. – М., 1994. – С. 336.
2. Информационная политика: Учебник / Под общей ред. В.Д. Попова. – М., 2003. – С. 38.
3. Там само. – С. 42.
4. *Нисневич Ю.А.* Информация и власть. – М., 2000. – С. 9.
5. *Панарин А.С.* Глобальное политическое прогнозирование. – М., 2000. – С. 89.
6. Политическая энциклопедия. В 2-х т. – М., 1999. – Т. 1. – С. 461.
7. *Попов В.Д.* Информациология и информационная политика. – М., 2001. – С. 45.
8. Загальна декларація прав людини: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015.